

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת בהעלתך, תשס"ו
מספר 656מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

תלונת מרים ואהרון

הקורא את תחילתו של הסיפור על צרעת מרים (במ' יב: א-ב), תמה שלוש תמיהות: א. מי היא "האשה הפְּשִׁית אשר לקח" משה, והלוא בספר שמות (ב: כא; יח: ב) שמענו על צפורה המדיינית אשת משה. ב. מה היה תוכנה של הדיבה אודות האישה הכושית. ג. מה הקשר בין הדיבור אודות הכושית שבפסוק א', לתלונה אחרת אודות עדיפות הנבואה של משה שבפסוק ב, הפותח ב"ויאמרו" – לומר, רק את זאת אמרו האח והאחות של משה. על תמיהות אלה נוספת תמיהה בהמשך הפרק: מדוע נענשה מרים בחומרה, ואילו אהרון יצא במעין נזיפה בלבד.

אכן, לא ידוע לנו דבר על זהותה של האישה הכושית, ואולם אין לתמוה על כך, שכן הפרטים שהתורה מספרת על גיבוריה הם אלה הנחוצים למטרותיה החינוכיות-דתיות ותו לא; אין אנו יודעים אפוא אם הכוונה לצפורה, או שמשה לקח אישה נוספת, אולי בתקופה ששליחותו במצרים אילצה אותו להיפרד ממנה; ואולי מתה צפורה עקב קשיי המסע במדבר. ועל כל פנים מודיענו הכתוב לבל נתמה "כי (=שהרי; אכן) אשה כְּשִׁית לקח" (א).

ואולם, גם אם לא נבין את המילית "כי" כאן במשמע סיבתי, אלא במשמע מושאי, דהיינו כפתיחה לתוכן הדיבה, גם אז אין עדיין פתרון לתמיהה השנייה שמנינו: איזה עוול מצאו בלקיחתה של הכושית על-ידי משה? האם בעצם היותה כושית? האם בהיותה נכריה? האם משום שהייתה בכך פגיעה בצפורה (אם זו עדיין חייתה)?¹ יש כאן חידה חסרת פתרון, ואין דרכה של תורה לדבר אלינו בחידות. ומכיוון שאין אנו יודעים מה הייתה הדיבה אודות האישה הכושית, ממילא לא מובן לנו גם כיצד היא קשורה עם התלונה אודות הנבואה, שבפסוק ב.

נראה שהמפתח להבנת הכתוב נעוץ בפירוש צירוף היחס "על אודות". בלשון ימינו יש לצירוף זה משמע מושאי: "בעניין" (או: "בנוגע ל-"), ובפסוקנו - דיברו בעניין האישה הכושית. ואולם, במקרא משמש "על אודות" גם במשמע של סיבה: "בגלל".²

אם בפרשתנו נעדיף את המשמע הסיבתי של "על אודות", נוכל להחיל אותו לא על משה, כמקובל, אלא על אהרון, ואז נבין את הדברים כך: מרים ואהרון דיברו דברים בגנות משה. מדוע הצטרף אהרון לדיבת מרים? התשובה היא: על אודות, דהיינו בגלל, האישה הכושית שלקח אהרון. ואם תמה אתה מניין לו לאהרון אישה כושית, הלוא בספר שמות (ו: כג) נאמר כי אלישבע בת אבינדב היא אשתו, מיד מוסיף פסוקנו: דע לך, אכן ("כי") אישה כושית לקח.³

¹ כך משער לוין על-אתר. ראה: B. Levine, NUMBERS, A.B, 1993

² כך בפרק הבא (יג: כד), וכן בשמ' יח: ח, ואולי גם ביר' ג: ח. משמע מושאי יש ל"על אודות" כבר' כו: לב, יהו' יד: ו. בשלוש היקרויות "על אודות" יכול לשמש מושאית או סיבתית: בר' כא: יא; כו: לב; שופ' ו: ז.

³ הכותב ביוגרפיה על אהרון, יכול לשער שאלישבע מתה מצער על שני בניה שמתו ביום שמחתם ושמחתה. על מוטיב זה ראו ויק"ר ב, ב עמ' תנ-תנא.

לפנינו אפוא סיפור על רכילות נשים במשפחת משה, בפיהן של אחותו מרים וגיסתו הכושית. אישה זאת, היא שגררה את אהרון בעלה לתוך הרכילות המשפחתית.⁴ על כן, בפתח הסיפור מוזכרת מרים לפני אהרון, למרות שהוא, ככוהן גדול, חשוב ממנה. ועל כן אהרון, שנגרר אחרי אחותו ואשתו, נענש פחות ממנה. אשתו הכושית של אהרון לא נענשה כלל; אולי משום כך נאמר שהייתה כושית, כלומר בת עם נכרי שהסתפחה לישראל (אולי עם הערב-רב שיצאו עמהם ממצרים), ועל כן מקלים בדינה.

בדרך זו ניתן לראות, שהפסוק הראשון עוסק כולו בזהות המדברים במשה, ורק הפסוק השני עוסק בתוכן הדיבור: קנאתם במעלת הנבואה הבלעדית של משה.

הסיבה לקנאתם של מרים ואהרון קשורה למסופר בפרק הקודם, יא, ולכן גם נכתבה כאן. גם אם הסכימו והשלימו מרים ואהרון עם ייחודו הנבואי של משה, הנה, דבר חדש אירע: משה מחלק נבואות לאחרים; הוא אוסף את זקני ישראל ומאציל עליהם מרוח נבואתו (יא:כד-כה), מבלי לשתף את אהרון ומרים, (שכבר הוכרו כנביאים),⁵ לא כמאצילים ולא כנאצילים ברוח הנבואה. במקום לשער – כפי שאמנם התרחשו הדברים – שמשה האציל נבואה לזקנים על-פי ציוויו של אדון הנבואות (שם טז-יז), חשדו בו מרים ואהרון (ואשתו הכושית) בהתנשאות שווא, שכן הוכח, לכאורה, שאלדד ומידד התנבאו – "ותנח עליהם הרוח" (שם כו) – מבלי שמשה האציל עליהם מנבואתו.

הכתוב מעיד על טעותם – "והאיש משה עָנָו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (ג), גם זאת על סמך הפרק הקודם. שם, כשהוגד למשה שאלדד ומידד מתנבאים עצמאית במחנה, מציע לו יהושע משרתו: "אדני משה כלֵאָם" (יא:כו-כח), שכן יש בזה ערעור, לכאורה, על סמכותו הבלעדית של משה. ומשה עונה: "מי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם" (שם כט). כלומר: ולואי שכל ישראל יקבלו נבואה ישירות מאת ה', בלי צורך בתיווכו של משה. ועל כן, בהמשך פרק י"ב, מעיד ה' על משה: "עבדי משה – בכל ביתי נאמן הוא" (ז). עבד נאמן, לא רק שהוא שומע לרבו ומקיים את דברו, אלא שהוא גם מתבטל מפני רבו. זה יסוד ענוונותו של משה.

אהרון ומרים ננזפו לאחר שנצטוו שניהם לצאת את אוהל מועד, מיד לאחר שה' זימן אותם לשם יחד עם משה. רק משה נשאר באוהל (ד-ה); אהרון הורחק מאוהל מועד, מקום כהונתו, ולרגע כאילו חזר המצב שהיה בשבעת ימי המילואים, לפני חנוכת המשכן והפעלת סדריו הקבועים.⁶ לעומת אהרון, שהוצא ממקום שירותו בלבד, הרי מרים, שהייתה זו שהתחילה בדיבה על משה, הורחקה ממחנה ישראל כולו, על-ידי שלקתה בצרעת, כי הצרוע "בדד ישב מחוץ למחנה מושבו" (ויק' יג:מו). בידודה עקב הצרעת מנומק בכתוב: "ואביה ירַק יִרַק בפניה הלא תכלם שבעת ימים" (יד), ומשלים הכתוב את התמונה המשפחתית: יש מריבת קנאה בין האחים, יש גיסה מתסיסה, ומעל כולם יש אב, שהוא הקובע את ההיררכיה במשפחה; פגיעה בהיררכיה זאת היא פגיעה באב, וכאן – בה' בכבודו ובעצמו.

מכל זאת נמצאנו למדים, שפרק י"ב הוא המשכו של פרק י"א, ואולי ניתן לראות בשני הפרקים יחידה אחת, ואכן כמה פרשנים וחוקרים כבר העירו על כך.⁷ בשני הפרקים יש ערעור על מעמדו הבכיר של משה כנביא, ומפי שני אנשים: שם אלדד ומידד, כאן – מרים ואהרון. אפשר שהערעור מצד אלדד ומידד היה בלתי-מכוון, אך בפרק י"ב הערעור מכוון. בשני הפרקים מעורבים בתלונה נכרים שנספחו לישראל: בפרק י"א – האספסוף (יא:ד), שהוא כנראה הערב-רב, וכאן – האישה הכושית. שם בא העונש בדרך של "ונתן ה' לכם בשר ואכלתם" (יא:יח) אשר אספוהו (שם, לב), וכאן – "ויאכל חצי בשרו" (יב). הזיקה בין הפרקים ניכרת במילים המנחות בשני הפרקים: השורש אס"ף מופיע עשר פעמים,⁸ המילה "בשר" – שבע פעמים,⁹ השורש נב"א – חמש פעמים,¹⁰ והוסף על כך את המילה "מחנה"¹¹ – אחת עשרה פעמים.

⁴ אירוע זה עשוי לאפיין את אהרון כנתון להשפעות, כפי שמשמע גם מתיאור חטא העגל (שמ' לב:א-ה, כא-כד. אולי זה צדו השלילי של אדם מעורב בחברה, שצדו החיובי הוא: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (אבות א, יב).

⁵ מרים בשמ' טו:כ; אהרון שם ז:א. פעמים הרבה דיבר ה' אל משה ואהרון (כגון שם ז:ח), או אף אל אהרון לבדו (כגון ויק' י:ח), וראו שמ"ר ה,י.

⁶ ראו שמ' כט:א-לז; ויק' ח; תו"כ שמיני א; ויק"ר א, ו עמ' רכת.

⁷ כגון M. Noth, NUMBERS, OTL 1966 על-אתר. ג'ובלינג מציע סטרוקטורה המקיפה את שני הפרקים (D. Jobling, A Structural Analysis of Numbers 11-12, in: *The Sense of Biblical Narrative*, Sheffield, pp 22-62)

⁸ בפסוקים יא:ד (לכן הכינוי "אספסוף"); טז; כב, כד, כה (יס"ף), ל, לב (פעמיים); יב:יד, טו.

⁹ יא:ד, יג (פעמיים), יח (שלוש פעמים), כא, לג; יב:יב.

¹⁰ יא:כה, כז, כט; יב:ו.

מנחם בן-ישר
המכללה האקדמית אשקלון

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע